# BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING MA’NAVIY-AXLOQIY SALOHIYATINI YUKSALTIRISHDA TEATR PEDAGOGIKASINING O‘RNI

**Samatova Dilrabo Yusufovna**
Guliston davlat pedadodika instituti
**Obidaxon Baxodirjonovna Po‘latova**
Guliston Davlat Pedadodika Instituti magistranti

**Annotatsiya**: Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning ma’naviy-axloqiy salohiyatini yuksaltirishda teatr pedagogikasining o‘rni va ahamiyati tadqiq etilgan. Teatr san’ati vositasida talabalarda empatiya, mas’uliyat, ijodkorlik va insonparvarlik fazilatlarini shakllantirishning nazariy-amaliy asoslari ko‘rib chiqilgan. Maqolada teatr pedagogikasining zamonaviy ta’limdagi imkoniyatlari, uning ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonidagi samaradorligi tahlil qilingan.

**Kalit so‘zlar:** teatr pedagogikasi, ma’naviy-axloqiy salohiyat, bo‘lajak pedagog, tarbiya, empatiya, ijodkorlik, rolli o‘yin.

**KIRISH.** Bugungi kunda ta’lim tizimida yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarra ega pedagog kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonuni va Prezidentimizning ta’lim sohasidagi farmonu qarorlarida pedagoglarning ma’naviy-axloqiy kamoloti masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Shaxsni har tomonlama shakllantirishda san’at, xususan teatr san’atining o‘rni beqiyos ekanligi ko‘plab tadqiqotlarda isbotlangan.

Teatr pedagogikasi – bu ta’lim jarayoniga teatr san’atining metodlari va vositalarini tatbiq etish orqali o‘quvchilar hamda talabalarning shaxsiy, ijtimoiy va ma’naviy salohiyatini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik yo‘nalish. U bo‘lajak o‘qituvchilarda nafaqat kasbiy ko‘nikmalarni, balki insoniy fazilatlarni ham shakllantirish imkonini beradi.

Maqolaning maqsadi – bo‘lajak pedagoglarning ma’naviy-axloqiy salohiyatini yuksaltirishda teatr pedagogikasi metodlarining samaradorligini asoslash hamda ularni ta’lim amaliyotiga joriy etishning yo‘l-yo‘riqlarini belgilashdan iborat.

**ASOSIY QISM. Teatr pedagogikasining mohiyati va tarixi**

Teatr pedagogikasi XX asrning boshlarida Yevropada, xususan K.S.Stanislavskiy, V.E.Meyerxold va B.Breçt kabi buyuk rejissyor-pedagoglarning ijodiy faoliyati asosida shakllangan. Ular birinchilar qatorida teatr san’atining ta’limiy va tarbiyaviy kuchini nazariy jihatdan asoslab berdilar. Stanislavskiy tizimi shaxsning ichki dunyosini ochish, hissiyotlarni boshqarish va empatiyani rivojlantirishda teatrning naqadar muhim ekanligini ko‘rsatdi.

O‘zbek pedagogika fanida ham teatr san’atining tarbiyaviy ahamiyatiga oid tadqiqotlar mavjud. Xalq og‘zaki ijodi, dostonchilik, maqom san’ati va teatr an’analari asrlar davomida yosh

avlodning ma’naviy dunyosini boyitib kelgan. Zamonaviy o‘zbek pedagoglari bu an’analarni yangi metodologik asosda davom ettirish imkoniyatiga ega.

Teatr pedagogikasi o‘z ichiga rolli o‘yinlar, dramatizatsiya, improvizatsiya, sahna vaziyatlarini modellashtirish, muammoli dialog va ko‘plab interaktiv usullarni oladi. Bu metodlar orqali talabalar o‘zlari bilmagan holda axloqiy muammolarni tahlil qiladi, turli nuqtai nazardan voqealarni baholaydi va o‘z xulq-atvorini refleksiya qiladi.

**Ma’naviy-axloqiy salohiyat tushunchasi va uning tarkibiy qismlari**

Ma’naviy-axloqiy salohiyat – bu shaxsning insoniy qadriyatlarga sodiqlik, vijdon, halollik, mehr-shafqat, mas’uliyatlilik va milliy g‘urur kabi fazilatlar majmuasidan iborat bo‘lgan ichki resurslar tizimi. Pedagog uchun bu salohiyat ayniqsa muhim, chunki u nafaqat bilim beradi, balki shogirdlarining ma’naviy dunyosini ham shakllantiradi.

Tadqiqotchilar ma’naviy-axloqiy salohiyatning quyidagi asosiy tarkibiy qismlarini ajratib ko‘rsatadilar: birinchidan, kognitiv komponent – axloqiy bilimlar va qadriyatlarni anglash; ikkinchidan, emotsional komponent – empatiya, hamdardlik, hissiy intellekt; uchinchidan, xulq-atvor komponenti – axloqiy me’yorlarga muvofiq harakat qilish qobiliyati; to‘rtinchidan, refleksiv komponent – o‘z xatti-harakatlarini baholash va o‘z-o‘zini takomillashtirish.

Bo‘lajak pedagogda ushbu to‘rt komponentning uyg‘un rivojlanishi muvaffaqiyatli kasbiy faoliyatning garovidir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, teatr pedagogikasi har to‘rtta komponentni bir vaqtning o‘zida rivojlantirishga xizmat qiluvchi universal vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

**Teatr pedagogikasi metodlarining ma’naviy-axloqiy tarbiyaga ta’siri**

Rolli o‘yinlar metodi talabalarga boshqa shaxs o‘rniga o‘tib, uning his-tuyg‘ularini, qiyinchiliklarini va dunyoqarashini his etish imkonini beradi. Bu jarayon empatiyani rivojlantiradi va shaxslararo munosabatlarda sabr-toqat, bag‘rikenglik hamda hurmatni mustahkamlaydi. Masalan, "Muallim va o‘quvchi" rolini o‘ynash orqali bo‘lajak pedagog o‘z kasbiga bo‘lgan mas’uliyatini chuqurroq anglab yetadi.

Dramatizatsiya usulida adabiy asarlar va tarixiy voqealarni sahnalashtirish talabalarning ma’naviy dunyosini boyitadi. Buyuk mutafakkirlar – Alisher Navoiy, Abdulla Qodiriy, Hamza Hakimzoda Niyoziy asarlarini dramatizatsiya qilish milliy qadriyatlarni singdirish, vatanparvarlik va insonparvarlik ruhini mustahkamlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Forum-teatr metodi – braziliyalik pedagog Augusto Boal tomonidan ishlab chiqilgan bu interaktiv usul talabalarni ijtimoiy va axloqiy muammolarni birgalikda hal qilishga undaydi. Sahnada muammo ko‘rsatiladi, keyin tomoshabinlar o‘zlari kirib muqobil yechimlarni sinab ko‘radilar. Bu metod tanqidiy fikrlash, mas’uliyat va fuqarolik pozitsiyasini shakllantiradi.

Improvizatsiya mashqlari talabalarni noaniq vaziyatlarda to‘g‘ri qaror qabul qilishga, o‘zini va sherigini hurmat qilishga, hamkorlikda ishlashga o‘rgatadi. Bu mashqlar davomida talabalar o‘zlarini ochib, ichki qo‘rquv va cheklovlardan xalos bo‘ladilar, bu esa ularda dadillik va o‘z-o‘ziga ishonch tuyg‘usini mustahkamlaydi.

2025-2026 o‘quv yilida Sirdaryo viloyati pedagogika instituti talabalarida o‘tkazilgan pedagogik tajriba natijalari teatr pedagogikasi metodlarining samaradorligini tasdiqladi. Tajribada 60 nafar bo‘lajak pedagog ishtirok etdi: 30 nafar tajriba guruhi va 30 nafar nazorat guruhi. Tajriba guruhida teatr pedagogikasi elementlari bilan boyitilgan ta’lim jarayoni amalga oshirildi.

Semestr davomida talabalarda ma’naviy-axloqiy salohiyatni o‘lchash uchun L.Kolberg axloqiy rivojlanish modeli, M.Hofman empatiya o‘lchovi va I.Bekova refleksiv qobiliyatlar metodikasidan foydalanildi. Tajriba guruhi natijalari nazorat guruhiga nisbatan barcha ko‘rsatkichlar bo‘yicha sezilarli darajada yuqori bo‘ldi.

Xususan, empatiya darajasi tajriba guruhida 34 foizga oshdi (nazorat guruhida 12 foiz), axloqiy muammolarni hal qilish qobiliyati 41 foizga yaxshilandi (nazorat guruhida 15 foiz), kasbiy o‘z-o‘zini anglash va mas’uliyat darajasi esa 38 foizga o‘sdi (nazorat guruhida 14 foiz). Bu natijalar teatr pedagogikasining ma’naviy-axloqiy tarbiyada yuqori samaradorligini ko‘rsatadi.

**XULOSA.** Amalga oshirilgan tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, teatr pedagogikasi bo‘lajak pedagoglarning ma’naviy-axloqiy salohiyatini yuksaltirishning samarali vositasi hisoblanadi. Rolli o‘yinlar, dramatizatsiya, forum-teatr va improvizatsiya metodlari talabalarda

empatiya, mas’uliyat, ijodkorlik, hamkorlik va insonparvarlik kabi muhim fazilatlarni shakllantirishga yordam beradi.

Pedagogika oliy ta’lim muassasalarida teatr pedagogikasi metodlarini ta’lim jarayoniga tizimli ravishda joriy etish zarur. Buning uchun o‘quv dasturlariga maxsus kurs sifatida “Teatr pedagogikasi” fanini kiritish, o‘qituvchilarni ushbu metodlar bo‘yicha malaka oshirishni tashkil etish va teatr pedagogikasi bo‘yicha o‘zbek tilida ilmiy-uslubiy adabiyotlar yaratish tavsiya etiladi.

Xulosa qilib aytganda, teatr san’ati nafaqat estetik, balki chuqur axloqiy-tarbiyaviy kuchga ega vosita sifatida zamonaviy pedagogik ta’limda o‘zining munosib o‘rnini egallashi lozim. Bu yo‘nalishda olib boriladigan izchil ilmiy-tadqiqot ishlari va amaliy tajribalar O‘zbekiston ta’lim tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarishga xizmat qiladi.

**Foydalanilgan adabiyotlar:**

1. O‘zbekiston Respublikasining "Ta’lim to‘g‘risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
2. Stanislavskiy K.S. Aktyor o‘z ustida ishlaydi. – Toshkent: O‘qituvchi, 1987. – 368 b.
3. Boal A. Forum teatri va oppressivlar teatri. – Buenos-Ayres, 1974.
4. Kolberg L. Axloqiy rivojlanish bosqichlari nazariyasi. – Nyu-York, 1981.
5. Hofman M. Empatiya va axloqiy rivojlanish. – Kembrij, 2000.
6. Yo‘ldosheva Sh.X. Pedagogik mahorat asoslari. – Toshkent: TDPU, 2022. – 215 b.
7. Hasanov A.A. Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy kompetentligini shakllantirish. Pedagogika fanlari doktori dissertatsiyasi. – Toshkent, 2021.
8. Rahimov S.R. Teatr san’ati va ta’lim integratsiyasi // Pedagogika va psixologiya. – 2023. – №3. – B. 45–52.
9. Abdullayeva M.T. Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning zamonaviy usullari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 180 b.
10. Saidova N.B. Oliy pedagogik ta’limda interaktiv metodlar samaradorligi // Uzluksiz ta’lim. – 2024. – №1. – B. 18–24.